

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 42, godina XXI
novembar, 2016.
[str. 197-200]

© Monos 2016

Dževa Avdić: *Moj osmijeh je moja osveta*

Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2016.

Mr. sc. Fatima Bećarević

Čitajući knjigu «Moj osmijeh je moja osveta», autorice Dževe Avdić prolazimo kroz lavirint osjećaja, tragičnih događaja i neviđene patnje likova koji se hrabro i uporno bore sve do posljednjeg trenutka. Intimistička ispovijest o životu mlade autorice predstavlja potragu za vlastitim identitetom u kome se poseban akcent stavlja na ono čega nije bilo u procesu sazrijevanja i naglog odrastanja, a to je djetinjstvo koje je pokidano i izbrisano iz dugoročne memorije sjećanja. Stoga se uspomene oživljavaju pričama majke, babe, brata i drugih bliskih ljudi koji se sjećaju života u rodnom selu, mukotrpnih napora da se izgradi kuća i višestrukih progona iz doma, sela, grada, iz onih grupa u koje je Dževina porodica dolazila, kao i onih, čiji je sudbinski dio bila, ali im nikad u potpunosti nije pripadala. Praznine u sjećanju popunjavaju refleksije uspomena, slike koje nose traumu i prazan prostor, otvoren za učitavanje uspomena u sve one procjepe sjećanja u kojima nema ništa, a trebale bi biti igre, smijeh, dječije radosti i svi oni lijepi trenuci koji označavaju pripadanje određenoj grupi i pripadanje djetinjstvu. Dževina porodica postaje porodica prisilnih nomada, izbjeglica koji idu od jednog do drugog praga i traže smiraj, bore se za opstanak i u svoj patnji i nedaćama koje ih okružuju ostaje dostojanstvena i ponosna. Cijeli put traženja pravog, prisilno otetog doma ujedno je i put traženja sebe, traženja izgubljenih komadića koje strani prostori i vještačka, prinudna okruženja ne mogu ponuditi. Dževa ne može pripadati tamo gdje je ne prihvataju, iako je njena otvorenost i dječija radozna-

lost uvijek dobronamjerna i dječije naivna. Ona čezne za lakovanim cipelicama, broji 18 hlača svoje drugarice, nada se putovanju na ekskurziju i u svemu tome razumije svoje roditelje, razumije da je njihovo "nemanje" za njih same gore nego za nju.

Suočavanje sa prostorom u kome se desio genocid, sa mezarjem u Potočarima za Dževu predstavlja suočavanje sa prošlošću, sa strahovima i traumama kojih se živ i normalan čovjek ne može osloboditi, a još teže može prihvatiti život sa njima. Dževa pripovijeda da se u tom trenutku rodila želja da napiše priču o onome što se desilo. Da svijetu ponudi još jednu, personalnu, intimističku verziju lične tragedije sudionika u zločinu – najvećem genocidu na pragu 21. stoljeća. Ona kaže "I zato pišem, jer sve nezapisano kao da se nije ni dogodilo. A dogodilo se. Dogodio se *genocid*", naglašavajući pri tom riječ genocid, dajući joj na taj način drugačiji oblik i formu na papiru. Time se pokušava skrenuti pažnja cijelog svijeta koji na Dževin život gleda kroz oči čitatelja i traži pažnju, traži priznanje i suočenje.

Dževina spaljena kuća u rodnom selu zjapi prazninom, a domovi u koje je odlazila predstavljaju sukobljavanje sa drugim, sa onim koji je iz svog doma, baš kao i Dževa otišao, a ostale su njegove stvari i uspomene. Da ironija bude veća, Dževini privremeni domovi bili su domovi ljudi koji pripadaju drugima, onima koji su nju otjerali sa rodnog ognjišta, pa se postavlja pitanje, "Zašto je bilo kome takva nesreća trebala?" Preseljenje na stalnu adresu, koje je prikazano na samom kraju knjige, odlazak u novi stan, za Dževinu porodicu predstavlja početak novog života, šansu da se krene iz početka u boljim uvjetima za život. Simbolično uručivanje ključeva djedu, čuvaru porodice, koji je izgubio sinove, dom i uspomene predstavlja ponovno uspostavljanje tradicionalnog sistema vrijednosti u kome će porodica nastaviti egzistenciju, pod vlastitim krovom koji će postati topli dom.

Godine u kojima je jedna soba bila dom četveročlane porodice, a nekad i petočlane, kad je djed živio s njima, godine u kojima se po deset dana jeo jedan hljeb, bez tekuće vode, bez odjeće i obuće oblikovale su identitete Dževe i njenih ukućana i od njih stvorile skromne i zahvalne ljude kojima su ljudske vrijednosti na prvom mjestu. Ratna trauma obavijena je zaboravom i potisnutim sjećanjem, a trauma iz poslijeratnog perioda dosta je teža i ostaje trajno urezana u identitet djevojke za koju su svi oni trenuci nemanja, nepripadanja i stida ostavili dubok trag. Zato je i uklapanje u gradsku sredinu dugotrajno i teško, osjenčeno klasnim razlikama, nerazumijevanjem društva, pedagoga, kolega i svih onih čija su iskustvena polja udaljena od Dževinih sjećanja na genocid.

Sjećanje na studente koji ne znaju datum kad je pala Srebrenica predstavlja poražavajuće preispitivanje sadašnjeg društva u kome je nešto zakazalo, obrazovanje, mediji ili cijela kultura sjećanja u kojoj mladi uče o tuđim nesrećama, a ne znaju šta se nedavno dogodilo u njihovom dvorištu. Ništa manje nije ponižavajuća i poražavajuća izjava profesora da ljudi iz Srebrenice stalno nešto "mole" čime se sarkastično umanjio trud i rad studentice koja radom i ličnim zalaganjem nastoji postići svoj cilj, a istovremeno je nahranjen stereotip koji se u poslijeratnom periodu prilijepio uz ljude koji su preživjeli najveće zlo u Evropi. Time je potvrđen palanački mentalitet koji pojedincu ne dozvoljava da se udalji od onoga što je njegovo ishodište, što ga određuje u djetinjstvu i ostaje biljeg za cijeli život. Palanka u velikom gradu ne dozvoljava pojedincima da se udalje od vertikalne linije svoga identiteta i zaborave početne tačke koje su prešli. Međutim, Dževa je jača od toga i njena želja za uspjehom i borbom nadvladava sve prepreke i poniženja.

Dževa ni u jednom trenutku ne propituje uzroke zbog kojih je došlo do rata, ali su zato njegove posljedice urezane u svaku njenu misao, u svaku poru Dževinih života i sjećanja.

Mučno je i bolno medijsko izvještavanje o uhapšenom ratnom zločincu, ponovno prikazivanje kolona koje odlaze iz Srebrenice, ljudi na rubu života i svih onih slika koje je Dževa doživjela. Stoga i sam ulazak u autobus svaki put iznova priziva slike sjećanja na odlazak, na napuštanje Srebrenice, strah i bijeg od smrti.

Dževa nije slučajna pripovjedačica, ona je nosilac svih onih vrijednosti, koje su stoljećima njegovane u porodicama u Srebrengradu, ona je nosilac svih priča, predaja i uspomena koje joj je majka pripovijedala savjetujući je i prenoseći svoja iskustva o životu. Iako na više mjesta navodi da majka domaćica i otac trgovac nisu imali veliko obrazovanje, a snašli su se i uspjeli da odgoje dobru djecu, pripovjedačica pri tom misli na formalno obrazovanje, na zvanja koja bi im mogla omogućiti lakši život. Međutim, njihovo kulturološko naslijeđe i življenje u skladu sa najplemenitijim životnim načelima nadilazi sva zvanja, pozicije i imetak jer u najtežim mogućim uvjetima uspijevaju odgojiti djecu koja vjeruju u sebe, u dobro u ljudima i žive ponosni na svoj grad i svoju zemlju. Zbog toga i Dževino intimističko pripovijedanje, koje prati hronološki tok događaja predstavlja naraciju o teškim vremenima u kome čovjek opstaje zato jer je dobar, jer vjeruje i u sebi nalazi unutrašnju snagu i motivaciju za napretkom i uspjehom.

Posebne cjeline u knjizi posvećene u ocu i majci, stubovima porodice i najvažnijim osobama u životu pripovjedačice. Višestruki identitet majke sadrži uloge žene, domaćice, kućenice, heroja i borca za svoju djecu -majke koja djetetu daje zalogaj skrivajući da je i sama gladna, majke koja se u svakom trenutku bori kako bi pronašla izlaz i spas za svoju djecu, za porodicu. Najstrašnja noć u povijesti Evrope ujedno je i noć u kojoj Dževina majka doživljava najveću traumu. Ona je budna i poput preplašene ptice čuva svoju mladunčad, dječicu koja uz nju spavaju, a ona sluša krike, osluškuje posljednje jecaje,

prekinuti plač djece, vapaje majki i vrisak koji nestaje u noći.

I iz tog beznađa uspijeva spasiti djecu, odvesti ih u sigurne ruke, tamo gdje će za njih biti mjesta, toplote i nade za život. U tragediji koja ih zadesi bitan je samo život, samo postojanje i egzistencija bliskog bića, a sve ostalo je lakše podnijeti. Čak i nakon nervnog sloma i pada u nesvijest, Dževina majka pronalazi snagu i hrabrost da se ponovo skući i ko zna po koji put izgradi dom za svoju djecu. Ona nosi u sebi toplinu, vjeru i tradicijske priče koje Dževa čuva u sjećanju i nosi kao amanet koji popunjava praznine uzrokovane traumom.

Dževino ratno i poslijeratno djetinjstvo jednako su obojeni bolom i patnjama. Skrivanja od granata, pucnjave i detonacije, bježanje u hladne podrumne, sa malo hrane i mnogo nade doveli su do potiskivanja sjećanja, zbog čega se pripovjedačica ne sjeća svih godina svog djetinjstva. Ali se sjeća sveske u kojoj u školi piše, a kad dođe kući, malo pročita pa briše napisano kako bi imala gdje pisati sutra, sjeća se očevog prijatelja koji se iz jedne akcije nije vratio, majčine brige za ranjenim ocem i očeve poruke u kojoj je strah da se više nikad neće vidjeti.

Osim majke, u Dževinom životu posebno mjesto zauzimaju prijateljice, djevojčice, djevojke i žene koje joj pružaju utjehu i zajedno sa njom dijele lijepe trenutke odrastanja. Članice udruženja *Zem Zem* pružaju joj podršku i prijateljstvo čime se potvrđuje da krugovi u kojima se jača ženska solidarnost, razmjenjuju iskustva i pruža podrška imaju terapeutsko iskustvo prilikom kojeg dolazi do razmjene ličnog proživljenog iskustva, zbližavanja i identifikacije sa drugima kako bi se olakšala lična trauma i lakše suočilo sa proživljenim iskustvom. Zahvaljujući njima, Dževa će pronaći sebe, udaljiti će se od profesije novinara kome je samo vijest važna i nastaviti potragu za boljim životom.

Stoga je bila posebna čast i zadovoljstvo na promociji knjige "Moj osmijeh je moja osveta"

ta” govoriti sa članicama udruženja “Gračaničko keranje” i sa svim drugim ženama koje su izrazile želju da čuju Dževinu ispovijest i suosjećaju s njom. A priča o genocidu u Srebrenici neće biti završena, sve dok se o njoj govori, sve dok je ljudi koji osjećaju i suosjećaju sa drugima. Srebrenička tragedija nije samo tragedija ljudi koji su preživjeli juli 1995. godine, to je trauma svih nas i sramota cijelog čovječanstva. I sama autorica na jed-

nom mjestu kaže: “Srebrenica je mjesto gdje se zarađuju sevapi i grijesi. Ljudi biraju.”

Čitanje individualnih i intimističkih ispovijesti kao što je ova, omogućava različite uglove gledanja na zločin i sve ono što se dogodilo u Srebrenici. Zato knjigu preporučujem svima, jer kroz Dževino pripovijedanje spoznajemo prave vrijednosti i razvijamo empatiju prema drugima, onima koji nas trebaju, samo da budemo ljudi, ništa više.

Fuad ARIFHODŽIĆ, U ulici, akvarel, 50x70cm, fotografisala: Dragana Antonić